

Bruket av teori i nordisk historiedidaktisk forskning: En studie av det teoretiska ramverket i 59 artiklar publicerade i Nordidactica 2011–2022

Anders Persson & Mikael Berg

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2024:3

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2024:3

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Bruket av teori i nordisk historiedidaktisk forskning: En studie av det teoretiska ramverket i 59 artiklar publicerade i Nordidactica 2011–2022

Anders Persson & Mikael Berg

Högskolan Dalarna

<https://doi.org/10.62902/nordidactica.v14i2024:3.25835>

Abstract: In most research fields, and for a delimited period, certain theories tend to gain a stronger position than others. Correspondingly, also the way in which theory is used tend to shift over time. New theories displace old ones, and the view of the functioning of the theoretical framework is changed (Tosh 2011; Grant & Osanloo 2014; Lingard 2015). Thus, in this article we have chosen to map a specific aspect of a specific research field, as expressed in a specific Nordic subject didactic journal. The purpose of this article is to analyse the use of theory in the 59 history didactic articles published in Nordidactica between the years 2011 and 2022. On a very general level, our findings shows that analytical categories often are formulated in advance. Hence, the chosen theories are also largely determining how the researched empirical data is evaluated and explained. The results imply that from a diversity perspective (cf. Bourdieu 1991; 1992; Bourdieu and Wacquant 1992) it would be valuable if, alongside those theory driven studies that, on the basis of a rather limited amount of ready-made analytical categories seek to evaluate or explain students' and teachers' ability to think historically, there in the future also would be a greater number of studies who more openly try to interpret and understand human experiences of history and history teaching.

KEYWORDS: THEORY, THEORETICAL FRAMEWORK, HISTORY DIDACTICS, RESEARCH FIELD, BOURDIEU

About the Authors: Anders Persson är docent i historia med utbildningsvetenskaplig inriktning vid Högskolan Dalarna.

Mikael Berg är docent i pedagogiskt arbete vid Högskolan Dalarna.

Inledning

Många är de som idag framhåller värdet av praktisknära ämnesdidaktisk forskning. Ämnesdidaktiska perspektiv på undervisning och lärande beskrivs då ofta som en betydelsefull brygga mellan akademi och skola. Med mer ämnesdidaktisk forskning förväntas de som verkar i akademien få en fördjupad kunskap om det som pågår i praktiken, och den verksamma läraren verktyg att hantera sitt uppdrag på ett mer kvalificerat sätt (jfr t.ex. Schüllerqvist & Osbeck 2009; Cheng 2016; SOU 2018:17; Persson & Berg 2023). Vår kunskap om *hur* ämnesdidaktisk forskning i själva verket bedrivs - eller om man så vill: *hur* forskare i vår samtid väljer att undersöka skolans praktiker i enskilda skolämnen - diskuteras inte lika ofta (Nordgren et al. 2015). Även om många välkomnat de senaste decenniernas kvantitativa tillväxt av skolnära ämnesdidaktisk forskning, vet vi fortfarande påfallande lite om hur förhållandet mellan teori och praktik hanterats i ett sådant sammanhang (jfr Persson & Berg 2023).

Inom de flesta kunskapsområden tenderar vissa teorier, under en viss period, tillskrivas en starkare ställning än andra. Över tid kan därmed också skilda sätt att se på själva *bruket av teori* - det sätt som teori används - komma att skifta. I såväl valet, som bruket, av teori sker därmed också betydelsebärande förskjutningar i synen på den undersökta praktiken. Nya teorier tränger ut de gamla, och på en aggregerad nivå kan det teoretiska ramverkets funktion få förändrade innebörder. I den här artikeln har vi därför valt att kartlägga en specifik aspekt av ett specifikt ämnesdidaktiskt fält, såsom det kommer till uttryck i en specifik nordisk ämnesdidaktisk tidskrift: 'Bruket av teori' i historiedidaktisk forskning publicerad i den vetenskapliga tidskriften *Nordidactica* under de tolv åren 2011–2022.

Redan i det sätt på vilken en teori används, skickar forskaren en stark signal om hur världen och tillvaron borde förstås och/eller förklaras. I de flesta fall hänger det enskilda bruket av teori nära samman med författarnas ontologiska och epistemologiska grundsyn (Tosh 2011; Grant & Osanloo 2014; Lingard 2015). Utifrån ett sådant perspektiv blir det betydelsefullt att söka dekonstruera och söka medvetandegöra hur användningen av teori inom ett forskningsfält, och vid en given tidpunkt, påverkar de sätt på vilket det undersökta tolkas och beskrivs (jfr Bourdieu och Wacquant 1992; s. 39; Lingard 2015, s. 174). I ett resonemang om behovet av fältkritisk självreflektion, har sociologen och vetenskapsteoretikern Pierre till och med hävdat (vår översättning) att: "En vetenskaplig praktik som inte ifrågasätter sig själv, vet egentligen inte vad den gör" (Bourdieu & Wacquant 1992, s. 236).

Enligt Bourdieu (1992) är själva definitionen av ett vetenskapligt fält att det både förekommer fler konkurrerande teoretiska perspektiv, *samt olika sätt att förhålla sig till, och tillämpa*, dessa teorier. I linje med en sådan utgångspunkt har värdet av att söka stärka en fältkritisk diskussion inom ramen för nordisk historiedidaktisk forskning, kommit att lyftas i en rad olika sammanhang. När en handfull centrala företrädare för historiedidaktisk forskning diskuteras fältets utveckling i en paneldebatt i Karlstad 2015, handlade således flera av inlagorna om behovet av ökad teoretisk pluralitet. Tydligast var kanske den svenske historiedidaktikern Kenneth Nordgren som bl.a. påpekade:

Vi behöver också en arena där vi sedan ”bråkar” med varandra. Vad är egentligen historiedidaktisk intressant? Vi vet att skolan är ett viktigt fält, men vilka är de viktiga frågorna att ställa? Vilka teorier och vilka metoder är bra och vad är en god historiedidaktisk forskning? (Nordgren et al. 2015, s. 16).

Det vi snart tio år senare kan fundera över, är hur ett sådant nordiskt fältkritiskt samtal i själva verket kom att utvecklas.

En hel del av den historiedidaktiska forskning som publicerats i Norden under det senaste decenniet har utgått från internationell historiedidaktisk teoribildning. Påfallande ofta innehåller dessa studier explicita hänvisningar till det som beskrivs som en engelskspråkig historiskt-tänkande-tradition, och/eller en kontinental historiemedvetandetradition. I en nyutkommen utbildningshistorisk översikt av metodanvändningen i svensk historiedidaktisk forskning, har det hävdats att fältet därigenom kommit att präglas av en alltmer ”utvecklad” teorianvändning (Ludvigsson & Stolare 2022). De sätt på vilka de valda teorierna är verksamma, *hur* de används för att förstå olika aspekter av skolans praktiker och vad det får för konsekvenser för vår kunskap om undervisning och lärande i historia, skrivs det emellertid fortfarande mindre om. Även om det förstås också vore betydelsefullt att synliggöra *vilka* enskilda teorier som kommit att användas av nordiska historiedidaktiska forskare över tid (jfr Nordgren et al 2015), så har vi i den här artikeln därför snarare valt att intressera oss *för de sätt* på vilka teorier *kommit att brukas*.

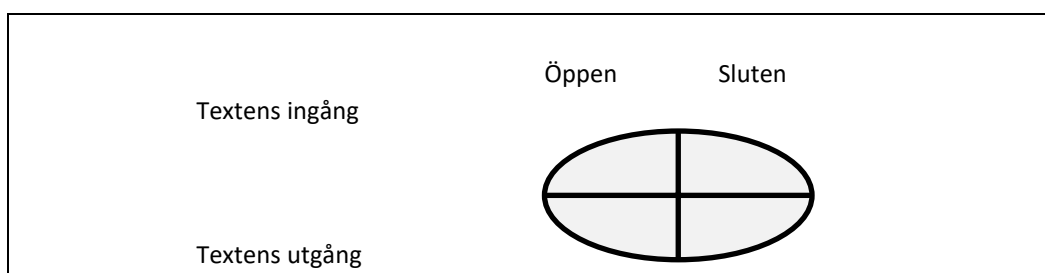
Bruket av teori - öppen respektive sluten in- och utgång

I dess ursprungliga grekiska betydelse kan ordet teori både översättas som ‘betraktande’ och ‘vetande’ (SAOB). På motsvarande sätt kan det vetenskapliga användandet av teori både sägas ha betydelse för *hur* något undersöks, och *vilken förståelse* av det undersökta som därmed medges. Lite tillspetsat skulle det kanske till och med kunna hävdas att det teoretiska perspektivet alltid avgör hur vi som forskare närmar oss, tolkar, analyserar, förstår, och kanske förklarar, det som vi undersöker (jfr Lingard 2015).

I diskussionen om hur teori brukas, görs ofta en åtskillnad mellan begreppen teori och teoretiskt ramverk. Definitionerna varierar, men inom de flesta vetenskapliga discipliner betraktas ‘teori’ som en mer övergripande idé, vars anspråk på att kunna förklara något organiserar andra idéer, medan ‘det teoretiska ramverket’ närmast motsvaras av hur en eller flera teorier kommer till att användas (Grant & Osanlo 2014; Kivunja, 2018; Varpio Paradis, Uijtdehaage & Young 2020). Det har följaktligen hävdats att det teoretiska ramverket, *bruket av teori*, närmast förstås som en slags vägvisare för hur forskaren: (1) använder befintlig kunskap och tidigare idéer, (2) metodologisk närmar sig det som ska undersökas, och (3) tolkar och drar slutsatser (jfr Collins & Stockton 2018).

I den här artikeln fokuserar vi på två aspekter av det teoretiska ramverkets tillämpning i historiedidaktisk forskning: Bruket av teori i det som vi valt att benämna *textens in- och utgång*. Vad gäller det förra skulle det gå att hävda att det på en övergripande nivå finns två huvudsakliga sätt att använda teori i en vetenskaplig artikels

inledande delar. Även om det praktiska forskningsarbetet i många fall kan beskrivs som ett abduktivt pendlande mellan teori och empiri, så tenderar det linjära artikelformatet att fösa den färdiga textens ingång i endera en mer öppet empiriundersökande eller slutet teoriprövande riktning. Oavsett hur arbetet i praktiken genomförts skickar den således ofrånkomligen en tydlig signal till läsaren om vilken betydelse som teorin haft i analysen och tolkningen av den empiri som undersöks (jfr t.ex. Anfara & Mertz 2015; Varpio et al. 2020).

FIGUR 1

Teorianvändningens funktion

Å ena sidan kan den på förhand givna teorin redan i det inledande anslaget, *textens ingång*, skrivas fram som det som stipulerar villkoren för hur forskningsproblemet bör förstås och hur syfte och frågor formuleras. Med en sådan *sluten ingång* utgör teorin vanligtvis också ett slags förutbestämt riktmärke för hur den insamlade empirin analyseras. I det teoretiska ramverket finns därmed ofta en på förhand given analysram, mot vilken praktiken tolkas, graderas, värderas eller sorteras. Ibland kan till och med hela syftet med studien vara att pröva den förutgivna teorin (jfr Anfara & Mertz 2015; Varpio et al. 2020).

Å andra sidan kan textens inledande anslag istället närmast formuleras utan en sådan på förhand formulerad teori om hur det undersökta materialet skall analyseras. Med en sådan *öppen ingång* blir teori snarare något som genereras *efter* forskarens möte med den undersökta empirin. Studien är således inte teorilös, men det är inte teorin i sig självt som styr formulerandet av forskningsproblemet och undersökningens vetenskapliga syfte (jfr Anfara & Mertz 2015; Varpio et al. 2020).

En vetenskaplig artikel kan också avslutas på flera sätt. Även i detta fall går det att tala om att en texts avslutning, dess *utgång*, kan vara mer eller mindre sluten eller öppen. När ett *sluten bruk av teori* tillämpas i textens *utgång*, tenderar läsaren att lämnas med ett av teorin rekommenderat sätt att hantera det problem som studien belyst. På basis av det teoretiska perspektivets tillämpning på den undersökta praktiken påbjuds då vanligtvis ett slags explicit uttalat direktiv; en av teorin given rekommendation, för hur praktiken borde förstås, värderas, förklaras och/eller hanteras.

Avslutningen, utgången, i en vetenskaplig artikel kan emellertid även vara mer öppen i sitt bruk av teori. Exempelvis kan forskaren diskutera det problem som undersökts, utan att explicit använda en förutgiven teori för att slå fast hur det borde handhas av skolans aktörer. I en sådan *öppen utgång* kan snarare praktikernas

erfarenheter, berättelser, kunskaper och handlingar utgöra grund för ett försök att i textens avslutning söka formulera ny praktikgenererad teoretisk kunskap (t.ex. genom att sätta ord på en didaktisk avvägning), eller lämna läsaren med en ny öppen och fråga (jfr t.ex. Karlssons resonemang i den paneldebatt som här refereras som Nordgren et al 2015). Teori blir då i mindre grad något som stipulerar villkoren på förhand, och snarare något som uppstår i mötet med empirin.

Syfte och frågor

Syftet med den här artikeln är att kartlägga och diskutera bruket av teori i de 59 historiedidaktiska artiklar som publicerats i *Nordidactica* mellan åren 2011 och 2022. På en övergripande nivå svarar vår kartläggning mot fyra deskriptiva frågor:

- A) Från vilka länder och med vilken typ av material har de granskade artiklarna undersökt historiedidaktiska frågor över tid?
- B) Hur har bruket av teori (*ingång/utgång*) förändrats över tid?
- C) Hur brukas teori (*ingång/utgång*) i artiklar från olika länder?
- D) Hur brukas teori (*ingång/utgång*) i artiklar baserade på olika typer av material?

Med utgångspunkt i det empiriska utfallet av dessa fyra frågor (a-d) diskuterar vi avslutningsvis hur det iakttagna bruket av teori – d.v.s. det sätt på vilka teori används i artiklarnas inledande ansatser, och de sätt med vilka kunskapsanspråk forskarna överlämnar sina resultat och slutsatser till läsarna – kan tänkas påverka vår förståelse av den historieundervisning som bedrivs i nordiska länder.

Bakgrund – nordisk historiedidaktisk forskning

Efter det att det första numret publicerades under våren 2011, har tidskriften *Nordidactica* kommit att bli en central aktör för publicering av samhällsorienterad ämnesdidaktisk forskning på de skandinaviska språken. Det vetenskapliga studiet av undervisning och lärande i geografi, historia, religion och samhällskunskap har visserligen en mycket längre historia än så (Johansson Harrie 2011). I synnerhet vad gäller historiedidaktisk forskning förefaller det rimligt att tala om en jämförelsevis lång tradition av ämnesdidaktisk forskning i Norden (Schullerqvist 2005; Olsson 2011; Stolare och Ludvigsson 2022). Mellan åren 1982 och 2002 hölls exempelvis åtta konferenser inom ramen för '*Nordisk konferens om Historiedidaktik*', vars fylliga konferensrapporter länge utgjorde en självklar arena för debatt och tankeutbyte mellan nordiska historiedidaktiker (se t.ex. Angvik 1985). Efter ett uppehåll på nära ett decennium publicerades den senaste och nionde konferensrapporten i två delar 2012 (Eliasson, Lund, Hammarlund & Nielsen 2012).

Likafullt förefaller det, särskilt i ett svenskt sammanhang, rimligt att hävda att historiedidaktikens etablering som ett eget forskningsfält gick in i en ny fas under 2010-talet (Ludvigsson 2013; Nordgren et al. 2015; Ludvigsson & Stolare, 2022). Från och

med då kunde den årligen återkommande nationella konferensen för historiedidaktik samla över sjuttio aktiva forskare. Ungefär samtidigt som forskare inom de första forskarskolorna började publicera sina licentiatuppsatser, och i en tid där artikelskrivandet fick en allt mer självklar betydelse för spridningen av utbildningsvetenskaplig forskning, inrättades på flera av de svenska universiteten och högskolorna också ett antal nya professurer i ämnes- och historiedidaktik (jfr t.ex. Löden 2011; Larsson 2016). Historiedidaktik började, även i ett nordiskt sammanhang, kunna betraktas som ett eget fält (Nordgren et al. 2015; Persson & Berg 2023).

2010-talets kvantitativa tillväxt av ämnesdidaktisk forskning har inte alltid beskrivits som något i sig självklart positivt. I en analys av de licentiatuppsatser som publicerades inom ramen för de nyinrättade forskarskolorna i skolämnet samhällskunskap, hävdade exempelvis statsvetarna Bergström och Ekström (2015) att merparten av den nytillkomna forskningen framstod som deskriptiv och teorifattig. Vad gäller de historiedidaktiska licentiatuppsatser som publicerades vid samma tidpunkt, synes det dock finnas mindre fog för en sådan slutsats. I flertalet av dessa studier ägnades snarare en betydande del av inledningarna till teoretisk positionering i förhållande till det som vanligtvis beskrevs i termer av en engelskspråkig historisk-tänkandetradition, respektive en tysk-dansk historie-medvetandetradition (jfr Eliasson 2012; Löden 2012; Larsson 2016). Ibland tog författarna tydlig ställning för ett av perspektiven, i andra fall gjordes försök att föra dem samman (för ett aktuellt exempel se t.ex. Johansson 2023).

Tidigare forskning

De forskningsöversikter som behandlar historiedidaktisk forskning är både många och mångfacetterade. Ibland riktas fokus mot enskilda metodologiska aspekter (se t.ex. Epstein & Salinas 2017), i andra fall handlar översikterna snarare om vilka typer teorier och teoretiska utgångspunkter som tillämpas (se t.ex. Baildon & Afandi 2017). Den forskning som är intressant för den här artikeln är främst de forskningsöversikter som i dessa avseenden behandlar det historiedidaktiska fältets status och utveckling över tid. Framförallt riktas intresset mot två olika områden: (1) Kunskapsläget gällande den teoretiska inriktningen för forskningen som är gjord. (2) Frågan om den metodologiska inriktningen för forskningen inom det historiedidaktiska fältet.

I ett internationellt sammanhang har forskare som är verksamma på det historiedidaktiska fältet kommit att anlägga en rad olika teoretiska perspektiv. På en mycket övergripande nivå beskriver exempelvis Fischer-Dárdai, Kaposi, & Popp (2023) hur 1990-talets intresse för globala och humanistiska perspektiv, efter millennieskiftet kom att ersättas med ett större fokus på disciplinär kompetens, inläring, och undervisningsstrategier (jfr även Ahonens liknande inlägg i Nordgren et al 2015). Epstein & Salinas (2018) har hävdad att de teorier som under senare decennier kommit att få starkt genomslag inom internationell historiedidaktisk forskning kan delas in i tre olika kategorier: En betydande del av forskningen görs med grund i teoretiska perspektiv hämtade från det som benämns historiskt tänkande-traditionen (jfr t.ex. Shemilt 1987; Wineburg 2001; Seixas 2015). En annan inriktning bedöms bygga på det

som forskarna benämner ett sociokulturellt teoretiskt perspektiv (jfr t.ex. Barton & Levstik 1998; Epstein 2000, Wertsch 2002). Avslutningsvis finns det en stor grupp studier som har en tydligare teoretisk koppling till den tradition byggts kring begreppet historiemedvetande (jfr t.ex. Angvik & von Boris 1997; Rosensweig & Thelen 2000; Rüsen 2005).

Även om dessa tre så kallade inriktningar redan i sig själva rymmer ett stort mått av variation (se exempelvis Levesque & Clark 2017 och deras jämförelse av bl.a. den engelska, amerikanska, och kanadensiska historiskt-tänkande-tradition, samt Jensens (1990) uppdelning i västtysk respektive dansk historiedidaktik, och Nordgrens (2019) uppdelning i studier där historiemedvetande antingen betraktas som en 'cultural achievement', eller som en 'anthropologist position', skulle det även gå att hävda att de båda övergripande historiedidaktiska traditionerna likväl är sprungna ur vitt skilda utbildningsvetenskapliga och kunskapsteoretiska sammanhang och traditioner. Exempelvis torde det inte vara en slump att den s.k. historiskt tänkande-traditionen, vilken vuxit fram i nära anslutning till en engelskspråkig spiral-curriculum-tradition, haft en tydlig inriktning mot den typ av begrepp som kan antas bidra till att utveckla elevers inläring (Thorp & Persson 2020); allt medan historiemedvetande-traditionen, i vart fall i dess senare betydelse hos Nordgren ovan (2019), inte sällan kommit att svara an mot en kontinental didaktik- och bildningstradition, och ett klassiskt existensfilosofiskt, fenomenologiskt och mellanmänsklig hermeneutiskt livtolkande intresse för samtidens historiekultur och historieämnets betydelse, och innebörd i människans tillvaro (jfr t.ex. resonemanget i Jensen 1990, samt Ahonens tal om de båda traditionerna i Nordgren et al. 2015).

Det internationella historiedidaktiska fältet synes också bygga på ett stort urval av metoder och empiriska material. I vissa sammanhang har det hävdats att intervjuer och undervisningsobservationer utgjort de vanligaste datainsamlingsmetoderna (Metzger et al. 2018). Det bör dock noteras hur den historiedidaktiska forskningen härvidlag innefattar stora nationella och regionala skillnader (se t.ex. Baildon & Afandi 2017; Levesque & Clark 2017). I några fall har innehållet i enskilda tidskrifter undersökts. Så har exempelvis Fodors och Tóth (2023) analyserat de centrala aktörerna bakom de företrädevis europeiska artiklar som publicerats i *International Journal of Research on History Didactic, History Education and History Culture* under perioden 2011–2021. De konstaterar bl.a. hur en stor andel av dessa studier baserats på läroboks- och läroplansanalyser.

De internationella resultaten bekräftas också till del i forskningsöversikter av den svenska historiedidaktiska forskningen. Bland andra Ludvigsson & Stolare (2022) har tydliggjort hur de teoretiska perspektiven som bygger på historiskt tänkande och historiemedvetande har fått ett betydande genomslag i svensk historiedidaktiska forskning de senaste femton åren. Denna utveckling har skett gradvis över tid. Framför allt de statliga forskarskolorna sägs dock, från och med etablerandet 2008, ha bidragit till fältets kvantitativa tillväxt. Det samlade resultatet ger vid handen ett forskningsfält som teoretiskt fått en tydligare inriktning, samtidigt som användningen av skilda metoder och empiri breddats. På så sätt nyanserar resultatet den förändring av forskningsfältet som Schüllerqvist (2005) gjorde i sin periodisering av den svenska

historiedidaktiska forskningen (fram till mitten av 00-talet). Ludvigsson & Stolares slutsatser ligger också i flera avseende i linje med den genomgång av metod- och materialanvändning som Jonsson Harrie (2011) gjorde av det svenska SO-didaktiska forskningsfältet för snart när femton år sedan.

Sammantaget kan vi således konstatera att vi vet att internationell historiedidaktiska forskningstraditioner fått ett starkt genomslag bland nordiska forskare. Något som förefaller vara mindre undersökt, både internationellt och i en nordisk kontext, är frågan om och *hur dessa teorier används* i historiedidaktisk forskning. I en analys av historie- och samhällskunskapsdidaktiska artiklar, licentiat-, och doktors-avhandlingar som behandlar lärares arbete med betyg och bedömning visar dock Berg och Persson (2020) att teorianvändningen (i just det sammanhanget) haft två dominerande inriktningar: Teorierna har i huvudsak nyttjats för att värdera och granska lärares arbete med betyg och bedömning, eller för att förklara varför lärare hanterar bedömningsuppdraget på det sätt de gör. I båda fallen synes svaren ofta ha sökts med hjälp av förutbestämda teoretiska ideal och/eller värderats på basis av förutgivna analytiska kategorier. Mindre förekommande har studier med en mer teorigenererande ansats varit. Berg och Persson (2020) konstaterade således hur relativt få av de granskade studierna tycks ha tolkat den verksamhet som beforskats med en mer öppet prövande induktiv ansats. Eftersom den kartläggningen enbart riktades mot *svenska* studier kring *lärares* arbete med *bedömning*, kan den här studien ses som en mer breddad (Norden, allt källmaterial och alla frågeställningar) och kvantitativ kartläggning av hur teori kommit att brukas på det nordiska historiedidaktiska fältet.

Metod

Den här artikeln är baserad på en innehållslig analys av de historiedidaktiska artiklar som är publicerade i tidskriften *Nordidactica* mellan åren 2011–2022. Valet motiveras av att *Nordidactica*, under det senaste decenniet, varit den dominerande tidskriften för publicering av artiklar med inriktning mot de samhällsorienterade ämnenas didaktik i Norden. Sammanlagt har det (inkl. editorials) publicerats 259 artiklar fördelat över de nämnda åren. Den övervägande delen artiklar är skrivna på något av de nordiska språken. Med det sagt utgör således tidskriften en betydande nordisk arena för forskning inom de samhällsorienterade ämnenas didaktik, och kan sägas vara normbildande för vilka forskningsansatser som formuleras inom detta forskningsområde.

I den här studien undersökts artiklar med historiedidaktisk inriktning. Urvalet har gjorts med utgångspunkt i ett antal kriterier: (1) Vi har valt att göra en analys av de artiklar som behandlar historieämnet som enskilt undervisningsämne. (2) Artiklar som behandlar tematiker med inriktning mot So-ämnena som grupp eller andra ämnesövergripande teman har valts bort. (3) Även artiklar som behandlar historieämnet i relation till andra skolämnen har valts bort.

I syfte att tydliggöra de gränsdragningar som varit vägledande för vår urvalsmetod ges här tre exempel: Knudsens (2015) artikel ”Historiefagets forhold til redegørelse” behandlar historieämnet som enskilt skolämne och faller således inom ramen för vårt val av artiklar. Även Olle Nolgårds (2022) artikel ”*De svenska romernas historia i SO-*

klassrummet: en designstudie på högstadiet” har, trots titelordet “SO-undervisning”, kommit att analyseras. Vid en närmare granskning behandlar artikeln nästintill uteslutande historieundervisning på högstadiet. Artiklar med en sådan bredare ingång, men med ett uttalat och specifikt fokus på historieundervisning hamnar således inom den avgränsning som gjorts. Avslutningsvis har vi Normand och Walsh-Knarviks (2022) artikel ”Our Migration History: Documenting Immigrant Lived Experiences in Norway Using an Inclusive Participatory Approach” som undersöker migrationsfrågor generellt i skolans arbete. I det fallet finns ingen uttalad koppling till historieundervisning även om undervisningsinnehållet kan sägas vara historiskt. Artiklar med denna inriktning faller således utanför urvalet av artiklar. Motivet till denna avgränsning är att artiklarna ska ha en uttalad koppling till historieundervisning.

På en övergripande nivå kan den analysmetod som använts närmast beskrivas som en form av kvantifierad kvalitativ innehållsanalys. Sammanlagt har 59 artiklar valts ut för analys. Dessa är fördelade från det först utgivna numret 2011 till det sist utgivna numret under 2022. Urvalet omfattar 27 artiklar från Sverige, 14 artiklar från Finland, tio artiklar från Danmark, fem artiklar från Norge, en artikel från Island, samt två artiklar från övriga världen. De utvalda artiklarna kan sägas bygga på sex olika typer av empiriskt material: Elevstudier (intervjuer med, enkäter och texter från elever), lärarintervjustudier (intervjuer med och enkäter från lärare), litteraturstudier, undervisningsobservationer, teoretiska studier och policydokumentsstudier. Analysen av de identifierade artiklarna har genomförts i ett antal steg. Först lästes samtliga utvalda artiklar i sin helhet. I detta steg noterades teorianvändning, metod och empiriskt material, huvudsakligt resultat och slutsatser. Likaså noterades från vilka länder artikeln var skriven genom forskarnas affilering till lärosäte, samt tidskriftsnummer och år för publicering i tidskriften.

Därefter analyserades inledning och avslutningen i varje artikel. Här har vi valt två fokusområden i syfte att avgränsa undersökningsperspektivet. Det innebär att vi har analyserat artiklarnas ingångar och utgångar. Det har gjorts utifrån begreppen slutet och eller öppen ingång som diskuterats ovan. Med slutet ingång menar vi därmed i vad mån artiklarna har ett teoretiskt perspektiv som definierar vilka teoretiska kategorier som det empiriska materialet i artikeln analyseras med. Det handlar således inte om teori som övergripande ontologi utan mer specifikt om det teoretiska perspektivet styr valet av analytiska frågor eller kategorier. Som exempel på en sådan ansats kan Thorp och Person (2019) artikel ”Historieundervisningens existensialiserande potential” nämnas. Analysen görs med de tre redan inledningsvis definierade kategorierna *beröra, utmana och medvetandegöra* som prövas mot det empiriska materialet. Studien sägs således vara ”riktad mot att diskutera och problematisera hur dessa tre didaktiska utmaningar aktualiseras i en praktisk undervisningssituation” (s. 63).

Med öppen ingång avser vi att artikeln har ett teoribruk där analytiska kategorier formuleras först i mötet med det empiriska materialet. I denna ansats kan en uttalad ontologisk och normativ teori således likväl utgöra utgångspunkten för artikelns inriktning. Närliggande detta har vi analyserat där teoretiska ingångar beskrivs översiktligt, men där detta inte styr sorteringen av empirin i kategorier. Ett exempel på det senare är Nielsens (2013) artikel ”Historieundervisning och identitet i det

mångkulturella samhället”. Forskaren redogör för fyra lika strategier som ett yttre teoretiskt ramverk. Det handlar om: ”En universalistisk strategi, en särartspolitisk strategi, en strategi utifrån multipla identiteter och en strategi utifrån kritisk mångkulturalism (s. 39)”, men sorteringen av empirin görs inte för att bekräfta exempel från dessa strategier. Istället presenteras lärarns förståelse av undervisningen utifrån de didaktiska frågorna. På så sätt ges möjligheten att komplettera de inledande teoretiska resonemangen, snarare än att pröva eller bekräfta dem.

Med slutna utgång avser vi artiklar där teorin i sig själv används för att motivera tydliga rekommendationer för hur resultatet bör förstås och värderas. Ofta handlar det då också om att forskarna, med stöd från teorin, gör ställningstaganden för hur exempelvis utbildning bör utformas, och hur lärare bör undervisa. Ett exempel på det är när Puustinen och Khawaja (2022) i sin artikel: ”Ambitious aims, traditional reality? Observing historical literacy in Finnish upper secondary schools” gör ett ställningstagande för hur lärarutbildning för historielärare bör vara utformad. Forskarna menar att undervisningen om den disciplinära ansatsen endast har begränsade förutsättningar om den inte kombineras med didaktiska frågor. De säger (s. 71-72) att ansatsen har “/.../ limited capacity to change the teaching tradition if contextual factors such as traditions of classroom teaching and school organisations are not connected to didactical aspects and student teachers’ understanding of history as a discipline (Puustinen, 2022).”

Med öppen utgång avses slutligen de ansatser där resultatet snarare presenteras som möjliga sätt att förstå skolans arbete. Teori används således inte här till att ge direkta rekommendationer, utan forskaren överlåter till professionen att tolka hur resultatet kan förstås. I dessa fall kan artiklarna till och med avslutas i en ny öppen fråga. Som ett exempel på det senare går det att hänvisa till Juulsgaard Johannesens (2022) artikel ”Difficult knowledge og folkedrab i historieundervisningen i et elevperspektiv”. I artikeln behandlas spörsmål om hur frågor som väcker känslor kan hanteras i undervisningen. Forskaren landar inte i entydiga svar. Istället pekar resultaten mot en rad olika avvägningar och val som lärare har att göra. Slutsatsen utifrån det (s. 47) blir att ”lærere efterlader det en række etiske dilemmaer, der ikke findes klare svar på, men som er vigtigt fortsat at belyse og opnå øget indsigt og forståelse omkring” (Juulsgaard Johannesens, 2022).

Även om vår analys i huvudsak kan beskrivas som en kvalitativ innehållsanalys, så presenteras resultaten i kvantitativa termer. De 59 artiklar som undersökts är visserligen alltför få för att det ska vara möjligt att göra en statistiskt motiverad korrelationsanalys. I det tredje steget har kartläggningen av de olika artiklarnas bruk av teori emellertid presenterats med utgångspunkt i ett antal korstabuleringar:

- a) I det första delavsnittet görs en parvis korstabulering av studiens publikationsår (2011–2016, resp. 2017–2022), empiriska material (se definitionen av materialtyper i texten ovan), samt nationella ursprung (tabell 1a-c).

- b) I det andra delavsnittet korstabuleras å ena sidan artiklarnas teoretiska ingång (sluten och öppen), och å andra sidan, studiernas publikationsår (2011–2016, resp. 2017–2022), empiriska material, samt nationella ursprung (tabell 2a-2c).
- c) I det tredje delavsnittet korstabuleras å ena sidan artiklarnas teoretiska utgång (sluten och öppen), och å andra sidan, publikationsår (2011–2016, resp. 2017–2022), empiriska material, samt nationella ursprung (tabell 3a-3c).

När det kvantitativa resultatet av vår innehållsliga analys av de 59 artiklarna korstabuleras blir flertalet av utfallsrummen mycket små. Det bör således konstateras att de tendenser till över- och underrepresentation som noterats i tabellerna 2a-3c inte räcker för att påvisa några statistiskt säkerställda samband (för de sex tabellerna varierar chikvadrat-fördelningen mellan blygsamma $\chi^2= 0,40-0,01$). Resultaten av korstabuleringarna presenteras därför enbart i kommenterad tabellform. Artikeln avslutas sedan med en diskussion om hur detta iakttagna bruk av teori kan tänkas påverka vår förståelse av nordisk historieundervisning.

Resultat

Sedan tillkomsten 2011 och fram till utgången av 2022 har 59 artiklar som främst fokuserar på skolämnet historia publicerats i *Nordidactica*. Nästintill hälften (46%) av dessa studier är skrivna av svenska författare och rör svenska förhållanden. Under de första sex åren var visserligen nära på lika många av de publicerade artiklarna skrivna av finländska författare (elva svenska - nio finska), men medan de senare tenderat att bli något färre över tid, har de förra snarare fått en än mer dominerande position. Mellan åren 2017 och 2022 berörde mer än hälften (16 av 31) av tidskriftens historiedidaktiska artiklar skolämnet historia i Sverige.

TABELL 1A

Historiedidaktiska studier från olika länder över tid – antal (f) & andel (%)

<i>Tillkomstland</i>	2011–2016 (f)	2017–2022 (f)	Totalt antal / (andel)
Sverige	11	16	27 (46%)
Finland	9	5	14 (24%)
Danmark	5	5	10 (17%)
Norge	1	4	5 (8%)
Island	-	1	1 (2%)
Övr. världen	2	-	2 (3%)
Totalt (f)	28	31	F=59 / (100%)

Om antalet finska artiklar tenderat att bli färre på senare år, går det att notera hur den stora merparten av den handfull norska studier som publicerats i *Nordidactica* har tillkommit efter 2017. Det sammantaget tredje mest representerade landet är dock

fortfarande Danmark. Danska forskare har under den aktuella tidsperioden bidraget med tio historiedidaktiska artiklar i tidskriften (se tab. 1a).

Övervikten av svenska artiklar torde inte enbart kunna förklaras med de svenska fältets tillväxt under början av 2010-talet. I en jämförbar studie av historiedidaktiska artiklar i tidskriften *International Journal of Research on History Didactics, History Education and History Culture* under perioden 2011–2021 noteras exempelvis betydligt fler finska, än svenska artiklar (Fodor & Tóth 2023).

De historiedidaktiska artiklar som publicerats i *Nordidactica* baseras på en rad olika typer av datamaterial. Även här finns skäl att särskilt lyfta några iakttagelser. I flera svenska avhandlingar har det hävdats att det inom fältet funnits en övervikt för lärarintervjustudier (jfr t.ex. Nolgård 2023). Ett sådant påstående kan kanske vara befogat i relation till en del av de avhandlingar som skrevs i Sverige under 2010-talet. Om vi ser till de artiklar som publicerats i *Nordidactica* är emellertid styrkeförhållandet ett helt annat. Studierna baserade på elevdata är inte bara vanligast (15 st) de är också mer än dubbelt så många som de (sju) studier som baserats på intervjuer och/eller enkäter med lärare. I jämförelse med det senare har ungefär lika många studier (fem till åtta) genom åren baserats på att utreda och diskutera specifika teorier, granska läromedel, utföra klassrums-observationer eller att intervjua historielärarstudenter (se tab. 1b).

TABELL 1B

Typ av datamaterial över tid (antal)

<i>Material</i>	2011–2016 (f)	2017–2022 (f)	totalt antal / (& andel)
Elevstudier	4	11	15 (25%)
Policytext	7	1	8 (14%)
Teoribaserade	3	4	7 (12%)
Lärarintervju	4	3	7 (12%)
Observation	1	5	6 (10%)
Läromedel	4	2	6 (10%)
Lärarstudenter	4	1	5 (8%)
Mixade mtrl	1	3	4 (7%)
Litteraturstudier	-	1	1 (2%)
Totalt (f)	28	31	F=59 / (100%)

Fördelat över undersökningsperiodens sex första respektive sex senare år, tenderar det jämförelsevis starka fokuset på eleven framträda ännu tydligare i den senare perioden. Efter 2017 har elva av de 31 publicerade studierna, d.v.s drygt en tredjedel, varit baserade på data som utgår från olika typer av elevmaterial. Medan även merparten av observationsstudierna tillkommit på senare år, har policystudierna, lärarstudentintervjuerna, läromedelsstudierna och lärarstudierna istället blivit färre över tid (se tab. 1b). I detta avseende går det också att jämföra med Fodor & Tóths (2023) studie av de 137 historiedidaktiska studier som publicerats i *International Journal of Research on*

History Didactics, History Education and History Culture. Under perioden 2011–2022 utgjorde ett drygt trettiotal av de analyserade artiklarna läroboksanalyser, och nästan lika många (29) var läroplansstudier.

Fördelat på tillkomstland går det vidare att notera hur 26 av de sammanlagt 27 studier i *Nordidactica* som baseras på klassrumsnära intervjuer och enkäter med lärare, elever och lärarstudenter, är skrivna av svenska eller finska forskare (se tab. 1c). Den allra vanligaste typen av historiedidaktisk artikel i *Nordidactica* har däruti varit studier av svenska skolelever (10), och den näst vanligaste elevstudier i finska skolor (5).

TABELL 1C

Datamaterial i studier från olika länder (antal/andel)

	Sverige (f)	Finland (f)	Danmark (f)	Norge (f)	Island (f)	Övr. Världen	Totalt f /(andel)
Elevstudier	10	5	-	-	-	-	15 (25%)
Policytext	4	2	1	-	-	1	8 (14%)
Teoribaserade	1	1	3	1	-	1	7 (12%)
Läraryntervjuer	4	2	1	-	-	-	7 (12%)
Läromedel	2	1	1	2	-	-	6 (10%)
Observation	2	-	2	1	1	-	6 (10%)
Lärorstudenter	3	2	-	1	-	-	5 (8%)
Mixade mtrl	1	1	1	1	-	-	4 (7%)
Litteraturstudier	-	-	1	-	-	-	1 (2%)
Totalt antal (f)	27	14	10	5	1	2	F = 59 / (100%)

Omvänt går det att peka på hur de danska och norska artiklarna har haft en jämförelsevis större andel teori- och textbaserade material. Minst hälften av de studier som publicerats på material från Danmark (5 av 10) eller Norge (3 av 5) har varit rena teoretiska artiklar eller textbaserade policy- och läroboksstudier (se tab. 1c).

Sammanfattningsvis går det således att konstatera hur studier skrivna av svenska historiedidaktiker om svenska förhållanden, varit långt mer vanliga än bidragen från de andra nordiska länderna - och än mer så på senare år. Av vår inledande kartläggning framgår också att de historiedidaktiska studierna oftast baserats på olika typer av elevorienterade material, och att detta blivit särskilt tydligt under den andra halvan av den undersökta perioden. När materialanvändandet relateras till ursprungsland, framträder dock ett lite mer splittrat mönster. Medan de finska och svenska studierna jämförelsevis ofta kommit att utgå från klassrumsnära material, har de norska och danska studierna istället haft en slagsida mot olika typer av textanalyser. I nästa avsnitt relateras dessa tre olika faktorer (tillkomstland, material och publikations år) till bruket av teori i artiklarnas ingång.

Bruket av teori i artiklarnas inledande ansats

Såsom redan konstaterats kan utbildningsvetenskaplig forskning utformas och motiveras på flera olika sätt. I vår genomgång av de 59 historiedidaktiska artiklar som

publicerats i Nordidactica har vi till att börja med valt att uppmärksamma teoribruket i texternas ingång. Nästan två tredjedelar (37 av 59) av de undersökta artiklarna har i denna läsning kommit att kategoriseras som slutna. I dessa artiklar tillskrivs teorin med andra ord en avgörande roll för hur forskningsproblem formuleras och hur undersökt data sorteras och analyseras (se tab. 2a).

TABELL 2A

Antal (och andel) öppna respektive slutna ingångar över tid

År	Sluten	Öppen	Totalt antal / (& andel)
2011–2016	18 (64%)	10 (36%)	28 (100%)
2017–2022	19 (61%)	12 (39%)	31 (100%)
Totalt f / (& %)	37 (63%)	22 (37%)	F=59 / (100%)

Detta är också ett förhållande som tycks kvarstå över tid (se tab. 2a). Den andel artiklar, där forskningsproblemet i högre grad motiveras utifrån andra faktorer än en förutgiven teori, och där studiet av empirin framstår som mer induktivt orienterat, är ännu 2017–2022 i klar minoritet.

När studiernas inledande teoribruk beaktas med avseende på tillkomstland, blir det numerära utfallsrummet i vissa fall så litet att det blir vanskligt att dra alltför långtgående slutsatser (se tab. 2b). Det som kan konstateras är dock att den klart vanligaste typen av historiedidaktisk artikel i Nordidactica har varit en svensk artikel med slutna ingång. I nästan var tredje publicerad artikel (17 av 59) granskas således svenska förhållanden med en på förhand stipulerande teori.

TABELL 2B

Antal (och andel) öppna respektive slutna ingångar från olika länder

Tillkomstland	Sluten	Öppen	Totalt antal (& andel)
Island	1 (100%)	0 (-)	1 (100%)
Finland	10 (71%)	4 (29%)	14 (100%)
Sverige	17 (63%)	10 (37%)	27 (100%)
Danmark	6 (60%)	4 (40%)	10 (100%)
Övr. världen	1 (50%)	1 (50%)	2 (100%)
Norge	2 (40%)	3 (60%)	5 (100%)
Totalt f / (& %)	37 (63%)	22 (37%)	F=59 / (100%)

I detta sammanhang går det även att notera att Finland och Sverige haft en större andel artiklar med slutna ingångar, än vad Danmark och framförallt Norge haft. Av de fjorton finska artiklarna har tio varit slutna. Detta gäller också knappt två tredjedelar av de svenska artiklarna (17 av 27). Däremot har endast två av de fem norska artiklarna kodats som slutna i ingången (se tab. 2b).

Också vid en korstabulering av bruket av teori i artiklarnas ingång och användningen av olika typer av datamaterial, blir underlaget för litet för att dra några statistiskt säkra

slutsatser. Det som kan konstateras är dock att den klart vanligaste typen av artikel i detta avseende har varit en elevstudie med slutna ingång. Högst andel slutna ingångar uppvisar de artiklar som baseras på litteraturstudier, policytextanalyser, mixad data och elevmaterial. Jämförelsevis öppna i sin ingång har däremot de studier varit som baseras på lärarstudenter och läromedel (se tab. 2c).

TABELL 2C

Teoretisk ingång i artiklar baserade på olika typer av datamaterial

<i>Material</i>	Sluten	Öppen	totalt antal / (andel)
Litteraturstudier	1 (100%)	0 (-)	1 (100%)
Policytext	7 (88%)	1 (12%)	8 (100%)
Mixade mtrl	3 (75%)	1 (25%)	4 (100%)
Elevstudier	11 (73%)	4 (27%)	15 (100%)
Lärarstudier	4 (57%)	3 (43%)	7 (100%)
Teoribaserade	4 (57%)	3 (43%)	7 (100%)
Observation	3 (50%)	3 (50%)	6 (100%)
Lärarstudenter	2 (40%)	3 (60%)	5 (100%)
Läromedel	2 (33%)	4 (67%)	6 (100%)
Totalt f / (& %)	37 (63%)	22 (37%)	F=59 / (100%)

Sammantaget går det således att konstatera hur artiklarnas ingångar över hela den undersökta perioden i en övervägande majoritet av fallen varit slutna. Ur ett nationellt perspektiv tenderar detta styrkeförhållande vara allra tydligast i artiklar skrivna i Finland och Sverige. Om valet av ingång relateras till det material som används, går det exempelvis att notera hur en klar majoritet av studierna baserade på elevmaterial varit slutna. Också ansatserna i de publicerade lärarintervjuerna har till övervägande delen varit slutna. De erfarenheter som både lärare och elever delar med sig av, blir därmed i hela femton av tjugotvå fall (68%) analyserade utifrån de premisser som stipuleras av den på förhand givna teorin.

Bruket av teori i artiklarnas avslutning

En utbildningsvetenskapligt inriktad studie kan avslutas på flera sätt. I den här artikeln har vi valt att ta särskilt hänsyn till den röst med vilken/vilket läsaren tilltalas i artikelns avrundning. I några av texterna används teorin till att rekommendera hur det som undersökts bör hanteras, värderas och förstås. Det kan exempelvis handla om vad som på basis av den redan på förhand givna teorin betraktats som otillfredsställande i granskade läromedel, eller vad som är i behov av utveckling i lärarnas praktik. Dessa texter, vilka här kodats som slutna utgångar, är de klart vanligaste.

TABELL 3A

Antal (och andel) öppna respektive slutna utgångar över tid

År	Sluten	Öppen	Totalt antal / (& andel)
2011–2016	19 (68%)	9 (32%)	28 (100%)
2017–2022	19 (61%)	12 (39%)	31 (100%)
Totalt f / (& %)	38 (64%)	21 (36%)	F=59 / (100%)

De öppna utgångarna, de avslutningar som lämnar mer utrymme för läsaren att själv avgöra vilka implikationerna av resultaten blir, eller som till och med utmynnar i en öppen fråga, förekommer bara i ungefär en tredjedel (21/59) av artiklarna (se tab. 3a). Liksom i fråga om artiklarnas ingång, är även i detta fall förändringarna över tid marginella. Även om andelen ökat en aning, är fortfarande en klar minoritet (12 av 31) av de historiedidaktiska artiklar som publicerats i *Nordidactica* de senaste sex åren öppna i sin utgång (se tab. 3a).

När det gäller andelen artiklar med slutna utgångar är skillnaden mellan de fyra största nordiska länderna försvinnande små. I artiklar baserade på finska, svenska, norska och danska data är i samtliga fall omkring två tredjedelar kategoriserade som slutna i sin utgång (se tab. 3b).

TABELL 3B

Antal öppna respektive slutna utgångar från olika länder

Tillkomstland	Sluten	Öppen	totalt antal / (& andel)
Övr. världen	2 (100%)	0 (-)	2 (100%)
Island	1 (100%)	0 (-)	1 (100%)
Finland	9 (64%)	5 (36%)	14 (100%)
Sverige	17 (63%)	10 (37%)	27 (100%)
Danmark	6 (60%)	4 (40%)	10 (100%)
Norge	3 (60%)	2 (40%)	5 (100%)
Totalt f / (& %)	38 (64%)	21 (36%)	F=59 / (100%)

Den klart vanligaste typen av historiedidaktisk artikel i *Nordidactica* (ungefär en tredjedel av samtliga artiklar) är därmed en svensk artikel med slutna ingång (17 st). Övervikten av slutna utgångar återkommer också nästintill oberoende av vilket material som studierna baserats på. Särskilt slutna tenderar de utgångar vara som härrör från artiklar baserade på mixade material, litteraturstudier, samt elev- och lärarstudentmaterial - men också teoribaserade studier och policystudier är ofta slutna i sin utgång (se tab 3c).

TABELL 3C

Teoretisk utgång i artiklar baserade på olika typer av material

<i>Material</i>	Sluten	Öppen	totalt antal / (andel)
Mixade mtrl	4 (100%)	0 (-)	4 (100%)
Litteraturstudier	1 (100%)	0 (-)	1 (100%)
Elevstudier	12 (80%)	3 (20%)	15 (100%)
Lärarstudenter	4 (80%)	1 (20%)	5 (100%)
Teoribaserade	5 (71%)	2 (29%)	7 (100%)
Policytext	5 (63%)	3 (37%)	8 (100%)
Läromedel	3 (50%)	3 (50%)	6 (100%)
Observation	2 (33%)	4 (67%)	6 (100%)
Lärintervjuer	2 (29%)	5 (71%)	7 (100%)
Totalt f / (& %)	38 (64%)	21 (36%)	F=59 / (100%)

Omvänt är det bara i två fall som de öppna utgångarna är i majoritet: observationsstudierna och lärarstudierna (se tab 3c). Möjligen skulle det således gå att hävda att de forskare som använt dessa båda typer av praktknära material tenderat att avsluta textens slutsatser med ett något mer öppet tilltal.

I det stora flertalet av artiklarna återkommer emellertid annars det övergripande mönstret: Över hela tidsperioden och oavsett ursprungsland utgör teorin, även i textens avslutning, ett slags norm eller riktmärke för vad som betraktas som god historieundervisning.

Sammantaget, och med hänsyn tagen till både textens in- och utgång, blir denna tendens om möjligt ännu tydligare (se tabell 4).

TABELL 4

Bruket av teori i artiklars in- och utgång

	Sluten ut	Öppen ut	totalt antal / (andel)
Sluten in	28 (47%)	9 (15%)	37 (63%)
Öppen in	10 (17%)	12 (20%)	22 (37%)
Totalt f / (& %)	38 (64%)	21 (36%)	F=59 / (100%)

Endast knappt 20 procent (12 av 59) av de historiedidaktiska artiklar som publicerats i *Nordidactica* mellan åren 2011 och 2022 är öppna i både in- och utgången. I över 80 procent av studierna (42 artiklar) brukas teori för att analysera, sortera och kategorisera det undersökta materialet, och/eller för att i textens avslutning avgöra hur praktiken borde hanteras.

Avslutande diskussion

Flera är det som konstaterat hur synen på vilken betydelse och funktion som teori tillskrivs kan variera kraftigt, såväl mellan som inom olika discipliner. Anfara och Mertz

(2015) har hävdad att det på en övergripande nivå går att tala om tre skilda förståelser av teoribruk i vetenskapliga studier: (1) att teori bör spela en underordnad roll i empirisk forskning, (2) att teori i första hand bör betraktas som en utgångspunkt för metodologiska och epistemologiska utgångspunkter, och (3) att tillskrivs en ytterst central betydelse, inte bara för hur studien utformas, utan också för hur det som undersöks tolkas eller förklaras.

I den här artikeln har vi emellertid inte undersökt *om*, utan snarare *hur* teori används i de 59 historiedidaktiska artiklar som publicerats i *Nordidactica* mellan åren 2011–2022. Syftet med denna kartläggning har inte varit att gradera eller värdera olika sätt att använda teori. Mot bakgrund av vad som kanske skulle kunna beskrivas som en bourdiansk fältlogik, finner vi det däremot värdefullt om de publicerade bidragen inte bara bygger på olika typer av material och olika teorier (jfr Ludvigsson 2013; Nordgren et al. 2015); utan att de även *uppvisar* en variation vad gäller skilda sätt att *använda* teori (jfr Bourdieu 1992; Bourdieu och Wacquant 1992).

Mot bakgrund av denna bourdianska fältlogik ställde vi inledningsvis en tredelad första fråga (jfr fråga A): Från vilka länder och med vilken typ av material har de granskade artiklarna undersökt historiedidaktiska frågor över tid? Det kartläggning visat är att de historiedidaktiska studier som publicerats i *Nordidactica* under den undersökta tolvårsperioden haft en slagsida mot vissa nationella kontexter (i synnerhet den svenska) och att de publicerade historiedidaktiska artiklarna tenderat att vara baserade på vissa typer av datamaterial (exempelvis betydligt oftare på elevmaterial, styrdokument och läroböcker, än på klassrumsobservationer). I en strikt statistisk mening bör dessa iakttagelser enbart betraktas som ett konstaterat numerärt utfall. Likväl har, i anslutning till fråga A, några i materialet framträdande avvikelser uppmärksammas. När det till att börja med gäller förändringar över tid går det att notera hur de svenska artiklarnas numerära dominans snarare tenderar att förstärkas något under den undersökta tidsperiodens senare del. Vad gäller valet av metod går det vidare att notera hur näst intill alla (7 av 8) policystudier publicerats 2011–2016, medan merparten av de noterade observations- och elevintervju-studierna (5 av 6, respektive 11 av 15) publiceras 2017–2022. Vad gäller nationell härkomst går det därtill också att notera hur de finska och i svenska studierna har stått för nästintill all forskning baserade på klassrumsnära material, medan de norska och danska studierna istället haft ha en slagsida mot olika typer av textanalyser.

Mot bakgrund av studiens huvudsakliga fokus, bruket av teori, har ytterligare tre frågor adresserats i denna artikel: Hur har bruket av teori (*ingång/utgång*) förändrats över tid? (jfr fråga B), hur brukas teori (*ingång/utgång*) i artiklar från olika länder? (jfr fråga C), och hur brukas teori (*ingång/utgång*) i artiklar baserade på olika typer av material? (jfr fråga D). Över tid har det övergripande mönstret varit förhållandevis likartat. Oavsett om man ser till bruket av teori i artiklarna in- eller utgångar, och oavsett om man fokuserar på perioden 2011–2016 eller 2017–2022, så har ungefär två tredjedelar av artiklarna varit slutna.

Vad gäller det resultat som svarar mot fråga C och D så är det numerära utfallet i vissa enskilda poster mycket litet. De inbördes skillnaderna framstår likväl som mycket små. Vad gäller bruket av teori i artiklar från olika länder går det dock att notera hur de

finska och (i viss mån) svenska studierna i något högre grad varit stängda (i synnerhet i ingången) än vad artiklarna från Danmark och Norge varit. På motsvarande sätt synes den övergripande övervikten av slutna in- och utgångar dominera nästintill oavsett vilken typ av data som används. Några skillnader har dock uppmärksamats: Medan andelen artiklar med slutna ingångar varit allra högst i studier av policytexter och olika typer av elevmaterial, så har andelen stängda utgångar varit allra högst i artiklar baserade på mixade material, litteraturstudier, samt elev- och lärarstudentmaterial.

Sammantaget, och sett över hela den undersökta perioden 2011–2022 är det endast en femtedel av de historiedidaktiska artiklarna i Nordidactica som både haft en öppen in- och utgång. Den allra vanligaste typen av publicerad artikel, har istället visat sig vara en svensk artikel, baserad på elevmaterial och med en både slutna in- och utgång. Vår tudelade kategorisering (öppen/sluten) kan givetvis uppfattas som grov. Inom de enskilda kategorierna förekommer naturligtvis nyansskillnader som skulle kunna diskuteras. För att säkerställa reliabiliteten i vårt analysarbete har analysen gjorts av oss båda forskare var för sig. Det bör i detta sammanhang upprepas att vi, i de fall det funnits en osäkerhet, snarare valt att kategorisera artiklarna som öppna än stängda. Vid en upprepning av denna studie är det således vår bedömning att övervikten av stängda in- och utgångar snarast skulle kunna bli ännu något högre.

Bruket av teori i nordisk historiedidaktisk forskning – några tänkbara implikationer

På en mycket övergripande nivå påminner det slutna bruket av teori i de kartlagda artiklarna, om ett förhållningssätt som vanligtvis kommit att förknippas med ett klassiskt samhällsvetenskapligt (eller för den delen beteendevetenskapligt) sätt att undersöka världen. Analytiska kategorier formuleras på förhand och de valda teorierna styr i hög grad hur den undersökta empirin värderas och förklaras. I det stora flertalet av de 59 granskade artiklarna undersöker de historiedidaktiska forskarna således skolans praktik med förutgivna analysramar. Den valda teorin blir därmed en slags sorteringsgrund mot vilken kursplane- och läroboksförfattares, lärar-studenters, verksamma lärares och elevers tankar och göromål förklaras eller värderas (jfr Berg & Persson 2020). Genom den slutna utgången bli den historiedidaktiska teorin följaktligen också påfallande ofta ett slags ideal som talar om för läsaren hur undervisning borde bedrivas, hur läroplaner och läroböcker borde skrivas och användas, samt hur kunskaper borde mätas. De teorier som får ett starkt genomslag i denna typ av forskning får därmed även stor betydelse för vad som beskrivs som önskvärt (jfr Berg & Persson 2021).

Alla de undersökta artiklarna har dock inte karaktäriserats som slutna i sitt teoribruk. I ett mindre antal fall anas ett bruk av teori som snarare påminner om ett mer humanistiskt tolkande vetenskapsideal. I dessa fall tycks den blick med vilken praktiken betraktas kunna beskrivas som mer öppet prövande. Med ett mindre slutet sätt att närma sig skolans verksamhet verkar forskarna i dessa fall då också intressera sig för vad de som verkar i skolan befinner sig i, och hur de förstår och söker hantera denna befintlighet. Teori blir i dessa fall i mindre grad något som finns från början och mer något som växer fram när forskaren lyssnar på, och söker lära sig något av de praktiker som observeras eller intervjuas. Kanske är det således inte heller någon tillfällighet att

de öppna utgångarna framstår som något mer vanliga när studierna bygger på klassrumsobservationer eller på samtal med verksamma lärare (jfr särskilt tab. 3c).

Vi är förstås fullt medvetna om att det sedan länge finns en laddad diskussion omkring vilket urval och vilket bruk av teori som bör känneteckna empirisk utbildningsvetenskaplig forskning (jfr t.ex. Lingard (2015). Med utgångspunkt i det fältrationella perspektiv som vi företräder (t.ex. Bourdieu 1991; Bourdieu 1992; Nordgren et al 2015; Persson & Berg 2023) vore det emellertid snarare önskvärt om den historiedidaktiska forskning som bedrivs, präglas av en pluralistisk mångfald. Om de som verkar i akademien skall få en fördjupad kunskap om det som pågår i praktiken, och om den verksamma läraren ska få verktyg att hantera sitt uppdrag på ett mer kvalificerat sätt, torde det finnas en risk om bara vissa teorier *och vissa sätt att bruka* teori, lyfts fram och tillämpas i nordisk historiedidaktisk forskning. Om ämnesdidaktiken skall kunna utgöra en brygga mellan å ena sidan ett akademiskt ämnesinnehåll, och å andra sidan den praktiska undervisning som bedrivs ute i skolan, behövs då rimligen både forskning som tillämpar slutna *och* öppna bruk av teori. Forskningen behöver både vara teoriprövande och teorigenererande.

Om resultaten för vår granskning av de artiklar som publicerats i Nordidactica vore representativa för hela det nordiska historiedidaktiska forskningsfältet, torde det utifrån ett sådant fältlogiskt sätt att resonera följaktligen vara önskvärt om mer av den framtida forskningen kunde inrymma ett större mått av öppna in- och utgångar. Forskare behöver givetvis även fortsättningsvis undersöka skolpraktiken med utgångspunkt i olika teoretiska perspektiv, men de behöver ibland också närma sig skolan, elever och lärare med ett större mått av öppenhet, nyfikenhet och lyhördhet. Vi har kunnat visa hur detta redan i några fall förekommit, och då i synnerhet i en del av den forskning som baserats på observationer av undervisning och intervjuer med lärare.

Vid sidan av den typ av studier som på basis av färdiga analytiska kategorier söker värdera eller förklara elevers förmåga att tänka historiskt, borde det rimligen även finnas ett stort utrymme att i framtiden närma sig elevers erfarenheter av historia och historieundervisning. Även om studier baserade på elevmaterial visat sig vara jämförelsevis vanliga, finns ännu mycket få historiedidaktiska artiklar publicerade i Nordidactica där forskaren närmat sig elevers berättelser med ett mer öppet bruk av teori. Rimligen vore det därför befogat att i framtiden rikta större intresse, inte bara mot att med stöd i teori värdera vad elever kan eller inte kan, utan att också intressera sig mer för den innebörd som historia har för unga människors sätt att förstå den tillvaro det befinner sig i.

Bruket av teori – och synen på undervisning – ett barn av sin tid?

Inom ramen för den här artikeln har vi inte fokuserat på att belysa *vilka* teorier som brukas på ett öppet eller stängt sätt. Artikelns deskriptiva kartläggande karaktär, medger inte heller några förklaringar till varför bruket av teori ser ut som det gör. Kanske kan emellertid både det stängda bruket av teori, och valet av teorier, delvis förstås mot bakgrund av den curriculum- och inlärningsorienterade diskurs som tenderat att prägla de senaste årens utbildningsvetenskapliga forskning (jfr Lingard 2013; Ahonen i Nordgren et al. 2015; och Fischer-Dárdai, Kaposi, & Popp 2023). Möjligen är det också

mot bakgrund av en sådan samtidsdominerande förståelse av lärarens uppdrag, och historieundervisnings mål, som något på förhand givet - som många nordiska historiedidaktiska forskare väljer att vända sig till analytiska begrepp och teorier hämtade från den s.k. historiskt-tänkande-traditionen (Thorp & Persson 2020). Måhända har detta tidstypiska och målorienterade sätt att se på undervisningens syfte också bidragit till att även den s.k. historiemedvetande-traditionens centrala begrepp och utgångspunkter, trots dess ursprung i en humanistisk kontinental-filosofisk tradition, likväl tenderat att operationaliseras och brukas i termer av förutgivna kompetenser som låter sig mätas och utvärderas (se liknande resonemang i Jensen 1990 och Nordgren 2019).

Sammantaget torde det historiedidaktiska fältets breda vändning mot den typ av teorier som lämpar sig till att på förhand kategorisera, sortera och värdera skolans praktiker, rimligen också påverka det sätt som vi på en mer övergripande nivå kommer till att förstå kunskapsideologiskt laddade frågor som: Vad är undervisning, vad är en lärare och vad är en elev? Inom ramen för denna artikel har det inte funnits utrymme för att genomföra en sådan kvalitativ analys av vilka kunskapsideologiska implikationer som kan knytas till samtida historiedidaktiska forskning. Som vi ser det vore en sådan studie av hur specifika historiedidaktiska teorier används, och hur detta relaterar till samtida sätt att se på lärarskap, skola och undervisning, en mycket värdefull inlaga i diskussionen om vilken forskning som behövs i framtidens skola och samhälle. Ska vi som fält exempelvis verkligen bara bruka teori på ett sätt som tjänar det mål- och resultatorienterade sätt att se på utbildning och forskning, som i så många andra sammanhang tenderar att ges företräde i vår tid – eller finns också skäl att lite oftare än idag våga utmana den tid och det sammanhang som vi som forskare befinner oss i?

Referenser

Källor

Nordidactica 2011–2023

Litteratur

Anfara V. A., & Mertz N. T. (2015). *Theoretical frameworks in qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, Sage.

Angvik, M. (red.) (1985) *Historiedidaktik i Norden* 2. A. Köhlert.

Angvik, M., von Borries, B. (red.); *Youth and history: A comparative European survey on historical consciousness and political attitudes among adolescents*. Körber-Stiftung Heinrich-Heine-Buchh.

- Baildon, M., & Suhaimi Afandi. (2018). History education research and practice: An international perspective. I Metzger S. A. & Harris L. M. (red.), *The Wiley international handbook of history teaching and learning*. Wiley, s. 37–59.
<https://doi.org/10.1002/9781119100812.ch2>
- Barton, K. C., & Levstik, L. S. (1998). “It wasn't a good part of history”: National identity and students' explanations of historical significance. *Teachers College Record*, 99(3), s. 478–513.
- Berg, M. & Persson, A. (2020). Graderande granskning och förklarade glapp: Svensk historie- och samhällskunskapsdidaktisk forskning om lärares bedömningspraktik 2009–2019. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 10(3), s. 18–44.
- Bergström, G. & Ekström, L. (2015). Mellan ämne och didaktik – om ämnesteorins roll inom samhällskunskapsdidaktiken. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education* 2015:1, s. 93–119
- Bourdieu, P. (1991). *Kultur och kritik*. Daidalos.
- Bourdieu, P. (1992). *Texter om de intellektuella*. Brutus Östlings förlag.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Blackwell Publishers.
- Cheng, E. W. (2015). Maintaining the transfer of in-service teachers' training in the workplace. *Educational Psychology*, 36(3), s. 444–460.
<https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1011608>
- Collins, C. S. & Stockton, C. M. (2018). The Central Role of Theory in Qualitative Research, *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1).
<https://doi.org/10.1177/1609406918797475>
- Eliasson, P., Hammarlund, KG., Lund., E. & Nielsen C. T. (2012). *Historiedidaktik i Norden del 2: Historisk kunskap*. Malmö högskola och Högskolan i Halmstad.
- Epstein, T. (2000). Adolescents' perspectives on racial diversity in U.S. history: Case studies from an urban classroom. *American Educational Research Association*, 37(1), s. 185–214. doi:[10.3102/00028312037001185](https://doi.org/10.3102/00028312037001185)
- Epstein, T. & Salinas, C. S. (2017). Research Methodologies in History Education. I Metzger, S. A. & Harris, L.M. (red.) *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*. John Wiley & Sons, 61–92. Inc. DOI:
[10.1002/9781119100812.ch3](https://doi.org/10.1002/9781119100812.ch3)
- Fischer-Dárdai, Á., Kaposi, J., & Popp, S. (2023). The constantly changing discipline of history didactics – An introduction. *Hungarian Educational Research Journal*, 13 (4), s. 461-469, DOI: 10.1556/063.2023.00224.
- Fodor, R. & Tóth, J. (2023). Flagship of history didactics: The yearbook of the International Society of history didactics. *Hungarian Educational Research Journal*, 13 (4), s. 567–593.

- Grant, C. och Osanloo, A. (2014). Understanding, selecting, and integrating a theoretical framework in dissertations research: Creating the blueprint for your “house”. *Administrative Issues Journal*, 4(2), s. 12–26. DOI10.5929/2014.4.2.9
- Jensen, B. E. (1990). Historie i og uden for skolen. Fordrer temaet et historiedidaktisk paradigmskifte. I Ahonen, S. m.fl. (red.) *I Historiedidaktik i Norden*. Högskolan i Kalmar, s. 129–167.
- Johansson, M. (2023). *Interkulturalitet och historia: Historieundervisningens teori och praktik i en mångkulturell värld*. Diss. Karlstad University Studies.
- Johnsson Harrie, A. (2011). *De samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik: Rapport från en inventering*. Linköpings universitet
- Juulsgaard Johannesens, H. (2022). Difficult knowledge og folkedrab i historieundervisningen i et elevperspektiv. *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education*, 12(3), s. 28–52.
- Kivunja, C. (2018). Distinguishing between Theory, Theoretical Framework, and Conceptual Framework: A Systematic Review of Lessons from the Field, *International Journal of Higher Education*, 7(6), s. 44–53.
- Knudsen E. H. (2015). Historiefagets forhold til redegørelse. *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education*, 2015(1), s. 47–63.
- Larsson, A. (red.) (2016). *Medier i historieundervisningen: Historiedidaktisk forskning i praktiken*. Umeå universitet.
- Levesque, S. & Clark, P. (2018). Historical thinking: Definitions and educational applications. I Metzger, S. A. & Harris, L.M. (red.) *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*. John Wiley & Sons, Inc., s. 119–148.
- Lingard, B. (2013). Historicizing and contextualizing global policy discourses: Test and standardbased accountabilities in education. *The International Educational Journal*, 12(2), s. 122–132.
- Lingard, B. (2015). Thinking About Theory in Educational Research: Fieldwork in philosophy. *Educational Philosophy and Theory*, 47(2), s. 173–191.
<http://dx.doi.org/10.1080/00131857.2013.793928>
- Ludvigsson, D. (2013). Kritiska perspektiv på historiedidaktiken. I Ludvigsson, D. (red.) *Kritiska perspektiv på historiedidaktiken*. Historielärarnas förening, s. 7–17.
- Ludvigsson, D. & Stolare, M. (2022). Kontinuitet och förändring i val av empiri i svensk historiedidaktisk forskning 1960–2021. *Historisk Tidskrift*, 142(3), s. 380–410.
- Lödén, H. (red) (2012). *Forskning av och för lärare: 14 ämnesdidaktiska studier ihistoria och samhällskunskap*. Karlstad University Press.
- Metzger, S. A. & Harris, L. M. A (red.)(2018). *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*. John Wiley & Sons.

- Nielsen, L. (2013). Historieundervisning och identitet i det mångkulturella samhället. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 2013(2), s. 38–64. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-30084>
- Nolgård, O. (2022). De svenska romernas historia i SO-klassrummet: en designstudie på högstadiet. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 2022(4), s. 154–187.
- Nolgård, O. (2023). *Historisk rättvisa i högstadiets historieundervisning: Elevperspektiv på de svenska romernas historia och mänskliga rättigheter*. Diss. Uppsala universitet.
- Nordgren, K. (2019). Boundaries of historical consciousness: a Western cultural achievement or an anthropological universal?. *Journal of Curriculum Studies*, 51(6), s. 779–797.
- Nordgren, K., Ludvigsson, D, Karlsson, K-G., Sirkka Ahonen, Lise Kvande, L. & Nielsen C.T. (2015). Rundabordsdiskussion: Var står historiedidaktiken i dag?: Ett rundabordssamtal fört i samband med den Nionde årliga konferensen inom det nationella nätverket för historiedidaktik, Karlstads universitet den 28 april 2015, *Scandia*, 81(2), s. 14–35.
- Normand, L. & Walsh-Knarviks, K. (2022). Our Migration History: Documenting Immigrant Lived Experiences in Norway Using an Inclusive Participatory Approach. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 12(3), 1–28.
- Olsson, D. (2011). Nordisk ämnesdidaktisk forskning i SO-ämnet. En inventering. *Rapport från CSD*. Karlstad Universitet .
- Persson, A. & Thorp, R. (2017). Historieundervisningens existencialiserande potential. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 2017(2), s. 1–17.
- Persson, A, & Berg, M. (2023). Relevant forskning för den reflekterande praktiken? Några kritiska reflektioner omkring ett samtida forskningsfält. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 28(1–2), s. 165–170.
- Puustinen, M., & Khawaja, A. (2022). Ambitious aims, traditional reality? Observing historical literacy in Finnish upper secondary schools. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 2022(3), 53–76.
- Rosenzweig, R. & Thelen, D. (2000). *The presence of the past: Popular uses of history in American life*. Columbia University Press.
- Rüsen, J. (2005). *History: Narration, interpretation, orientation*. Berghahn Books. Svenska akademins ordbok, <https://www.saob.se/>
- Schüllerqvist, B. (2005). *Svensk historiedidaktisk forskning*. Vetenskapsrådet.
- Schüllerqvist, B. & Osbeck, C. (2009). Ämnesdidaktisk lärarforskning: Ett angeläget forskningsfält. I Schüllerqvist, B. & Osbeck, C. (red.) *Ämnesdidaktiska insikter och strategier: Berättelser från gymnasielärare i samhällskunskap, geografi, historia och religionskunskap*. Karlstad University Press, s. 9–32.

Seixas, P. (2015). A model of historical thinking. *Educational Philosophy and Theory*, 49:6, s. 593-605, DOI: [10.1080/00131857.2015.1101363](https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1101363)

Shemilt, D. (1987). Adolescent ideas about evidence and methodology in history. I Portal, C. (red.) *The history curriculum for teachers*. Falmer Press, s. 33–61.

SOU 2018:17. *Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektors professionella utveckling*.
https://www.regeringen.se/494272/contentassets/89e76102100a4df9908f7120cfba71fa/sou-2018_17.pdf

Thorp, R. & Persson, A. (2020). On historical thinking and the history educational challenge. *Educational Philosophy and Theory*, 52(8), s. 891–901.
doi.org/10.1080/00131857.2020.1712550

Tosh, J. (2011). *Historisk teori och metod*. Studentlitteratur AB.

Varpio, L., Paradis, E., Uijtdehaage, S. & Young, M. (2020). The Distinctions Between Theory, Theoretical Framework, and Conceptual Framework. *Academic Medicine*, 95(7), s. 989–994. DOI: 10.1097/ACM.0000000000003075

Vinterek, M. & Lindmark, D. (2016). Forskarskolors bidrag till akademi och skola: Intentioner och erfarenheter. I Claesson, U. & Åhman, D. (red.) *Kulturell reproduktion i skola och nation*. Gidlunds förlag, s. 269–293.

Wertsch, J. V. (2002). *Voices of collective remembering*. Cambridge University Press

Wineburg, S. (2001). *Historical thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past*. PA: Temple University Press.